

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2023

LXV. ÉVFOLYAM

3.

SZÁM

A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETTEL
KAPCSOLATBAN ÁLLÓ SZERZŐK ÍRÁSAI II.

Horváth Richárd, Fóti Miklós, Kármán Gábor,
Pálffy Géza, Orgona Angelika, Nagy Kornél, Tóth Ferenc,
Demeter Gábor, Eszik Veronika, Huhák Heléna,
Fejérdy András és Bartha Ákos értekezései

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2023-as évfolyam megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXV. évfolyam, 2023. 3. szám

Horváth Richárd Mátyás király könyvei. (A késő középkori forráspusztulás mértékéről)	335
Fóti Miklós Ali szegedi szandzsákbég személyének azonosítása, életpályája és birtoklástörténete (1567–1595)	353
Kármán Gábor Határvédelem, finanszírozás, protestantizmus. A belső–ausztriai és a magyar rendek vitája, 1606–1610	367
Pálffy Géza Felszabadítás vagy megszállás? Katonai, pénzügyi és polgári igazgatás a visszafoglalt Magyarországon a nagy török háború idején (1683–1699)	393
Orgona Angelika A láthatatlan asszony. Salgai Kata házasságai	417
Nagy Kornél „Egy füstbe ment terv”. Michál Minas Theodorowicz örmény unitus püspöki jelöltsége Erdélyben (1731–1742)	441
Tóth Ferenc „... számtalanszor bizonyította bátorságát, képességeit és tapasztalatait...” Egy magyar gróf franciaországi marsallá váló kinevezésének körülményei	463
Demeter Gábor Az agrártársadalom differenciáltsága 18. századi településsoros összeírások kvantitatív elemzése alapján (1720–1796)	485
Eszik Veronika Válaszok a modernizáló állam behatolására a vidéki térbe. Az 1883–as horvátországi parasztmozgalmakról másképp	521
Huhák Heléna Lágernaplók. Magyar zsidó deportáltak mindennapjai a koncentrációs és kényszermunkatáborokban (1944–1945)	545
Fejérdy András Intranszigenz antikommunizmus és/vagy pragmatikus diplomácia? XII. Piusz keleti politikája világháború és hidegháború között	567
Bartha Ákos Egy nyughatatlan <i>homo politicus</i> : Szüts Iván (1900–1973) életútja	591

TANULMÁNYOK

MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVEI (A késő középkori forráspusztulás mértékéről)

HORVÁTH RICHÁRD

THE ROYAL BOOKS OF KING MATTHIAS
(On the Amount of Lost Medieval Sources)

The study deals with the royal books from the reign of king Matthias Hunyadi (1458–1490), a key element of medieval Hungarian government literacy. Upon petition from the grantee, the charters of royal donation were entered into these volumes kept at Buda. Simultaneously, the fact of the registration was indicated on the donation charter itself, marking the page of the royal book on which the text of the grant was copied. Consequently, it is possible to virtually reconstruct the royal books as they may have existed under King Matthias. Moreover, one can thus gain a more accurate view (and numbers) of the survival rate of the charters once registered, which is a novelty in the case of the written legacy of medieval Hungarian Kingdom.

Keywords: Matthias Hunyadi, royal books, letter of donation, registration, chancellery, royal archives

A dolgozat címe – a szerző szándéka szerint – kellőképp félrevezető, a napjainkban oly divatos szóval élve, „kattintásvadásznak” mondhatnánk. Az alábbiakban ugyanis nem Hunyadi Mátyás híres Corvina könyvtáráról lesz szó, hanem a sokkal kevésbé ismert, a kancelláriai ügymenetben ugyanakkor annál fontosabb szerepet játszó királyi könyveiről. Ezek a kötetek az utókor kutatója számára izgalmas, a korban pedig fontos feladatot töltöttek be. Amikor a királyi kancellária kibocsátott egy adománylevelet vagy egy örökös jogot biztosító privilégiumot, az adományosnak további döntést kellett hoznia, nagyjából a 14. század közepétől fogva: miután kifizette az oklevél kiállításának költségeit, rendelkezhetett arról, hogy annak szövegét, természetesen további költségek árán,¹ bemásol-

Horváth Richárd, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Középkori osztály. E helyütt is megköszönöm Neumann Tibornak a kéziratához fűzött megjegyzéseit. Az alábbi írás létrejöttéhez szükséges kutatásokat az NKFI K 134690. sz. pályázata is támogatta.

- 1 A fizetési kötelezettséget bizonyító középkori forrás jelenleg nem áll rendelkezésünkre, de a 16. században ez volt a gyakorlat, így megalapozott azt gondolnunk, hogy korábban sem volt ez másként. Kivételt azok a dokumentumok képeztek, amelyeknek „állami” vagy kiemelt politikai jelentősége volt, ezeket automatikusan regisztrálták. Lásd Fazekas István: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. Bp., 2021. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 99–101. Az uralkodó utazásainak és a királyi könyvekbeli bejegyzések kapcsolatának jelen sorok szerzője önálló írást szentelne a későbbiekben.

ják-e a királyi könyvbe vagy inkább eltekint ettől a lehetőségtől. A lehetőségtől, amely – fontos előrebocsátani –, a kései középkorban kizárólag a kettőspecéses és titkospecsés oklevelek esetében állt fenn. A másolás választása azt a biztonságot nyújtotta a kedvezményezettnek, hogy az „otthoni” példány sérülése vagy pusztulása esetén kérhetett a királyi könyv alapján új másolatot, amely az eredeti irattal azonos jogerővel bírt. Voltaképpen a korai dokumentumarchiválás születésének lehetünk tanúi, létrejött a központi adminisztráció első iratmegőrző gyakorlata.² Az e forrásokkal kapcsolatos legfontosabb ténytet ugyanakkor még nem árultam el: a középkori királyi könyvek nyom nélkül megsemmisültek 1526-ban vagy azt követően. Ám a kutatás helyzete mégsem teljesen reménytelen. Egy, a 15. század közepén a kancelláriai gyakorlatban bekövetkező változás ugyanis lehetőséget ad arra, hogy jobban megismerhessük ezeket az egykor létezett köteteket. Az alábbiakban az erre irányuló vizsgálat eredményét olvashatja az érdeklődő, melynek elején, hogy mégis lássuk, honnan indulunk, érdemes és hasznos megejteni a korábbi irodalom számbavételét.

Mindennél beszédesebb, hogy Szentpétery Imre diplomatikai, máig alapvető kézikönyvében említések erejéig rendre előfordulnak a királyi könyvek, ám csak érintőlegesen.³ Az egyetlen, s tematikáját tekintve célzottan a királyi könyveket tárgyaló írás Hajnik Imre tollából látott napvilágot 1879-ben. Műve terjedelme – huszonegy oldal – arányos a témát illetően az akkori és hovatovább jelenlegi tudásunkkal. Hajnik a tőle megszokott alapos-sággal foglalta össze a királyi könyvek vezetésének legfőbb ismérveit, meghatározta (természetesen kora forrásviszonyainak korlátai között) egyes uralkodóink kötetainak számát és terjedelmét, majd röviden utalt az egyes királyok uralkodása közti különbségekre, a kancelláriai gyakorlat változásaira, az azokat befolyásoló vezető személyek körére is.⁴

Hajniktól tudjuk azt is, hogy – kevésbé ismert Anjou-kori előzmények után⁵ – Zsigmond uralkodása idején bizonyosan több királyi könyv is létezett, s hogy az ezekben regisztrált oklevelek hátlapjára rendre felvezették a R^{ta}, azaz *registrata* kancelláriai jegyzetet.

- 2 Katalin Szende: The Uses of Archives in Medieval Hungary. In: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*. Turnhout, 2004. 114–116. Maradtak korunkra ilyen, utólagosan kérelmezett, a királyi könyv alapján készült oklevélpéldányok, lásd pl. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Diplomatikai Levéltár (= DL) 72211., 74367.
- 3 Szentpétery Imre: *Magyar Oklevéltan*. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II/3) [Reprint: 1995.] passim.
- 4 Hajnik Imre: *A királyi könyvek a vegyes házakbeli királyok korszakában*. Bp., 1879. (Értekezések a történelmi tudományok köréből 8) 1–21. Született horvát nyelven is egy, a magyar királyi levéltár történetét bemutató áttekintés, ám ennek következtetései legnagyobb részét a magyar kutatásokon alapulnak, s maga is – ennek alább kiemelt jelentősége lesz – amellel érvel, hogy a királyi könyvekben biztosan léteztek rövidebb, regesztaszerű bejegyzések is. Mirjana Matijević Sokol: *Nostrum et regni nostri registrum*. *Srednjovjekovni archiv Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Arhivski Vjesnik* 51 (2008) 237–241. Az idevágó legfontosabb forrás (MNL OL DL 3612.) teljes szövegű kiadását lásd uő: Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29 (1996) 298–300.
- 5 Hajnik eredményeit később Szabó Dezső módosította, aki bizonyította, hogy nem csupán Nagy Lajos, hanem már I. Károly uralkodása idején is bizonyosan vezettek királyi könyve(ke)t. Szabó Dezső: Adalékok a királyi könyvek történetéhez. *Turul* 24 (1906) 86–88. Felmerült utóbb az irodalomban, hogy I. Lajos, majd Zsigmond idején párhuzamosan egyszerre több regisztrum-kötetet vezettek. A 15–16. századi gyakorlat ismeretében jelen sorok írója szerint ez kevésbé valószínű. Weisz Boglárka: A csökkentett vámtarifájú út továbbélése. In: *Határon innen és túl. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádás István

Írása nyomán azonban két dolog nem világos az utókor számára: 1. Létezett-e bármiféle számozása, szaknyelven szólva fóliózása ezeknek az okleveleknek, s ha igen, mindez használható-e ma valamilyen módon. 2. Ha volt valamiféle számozás, akkor az mennyiben követi a szigorú időrendet, merthogy ennek különös jelentősége van.

Régtől fogva ismert ugyanis a kutatásban a hagyományos alaptétel, melyet legutóbb Engel Pál fogalmazott meg:

„A középkori Magyarország archontológiájának összeállításában a legfontosabb forrástípus az úgynevezett méltóságsor (*series dignitatum*). Általánosságban így nevezzük a tisztségviselők ama névsorát, amelyet egy oklevélbe illesztettek. Királyi és káptalani kiadványokban találkozunk vele, mindig az oklevél záradékában (*eschatocollumában*), annak is a legvégén, a dátum után.”⁶

Ugyanebben az írásában Engel arra is utal, hogy ezen méltóságsorok azonban olykor megzavarják a kutatót:

„További hibák forrása, hogy a kancellária minden jel szerint belső segédletek alapján dolgozott, magyarán listái voltak a hivatalban lévő főméltóságokról. Úgy tapasztaljuk, hogy ezeket általában megbízhatóan vezették és folyamatosan javították, azonban nem mindig. Az 1410-es években kiadott privilégiumok például a hanyagság számos jelét mutatják. Némelyik ekkori méltóságsor annyira elavult segédlet alapján készült, hogy elhalt személy szerepel benne hivatalban levőként.”⁷

Az újabb kutatásoknak hála, ma már többé-kevésbé ismerjük e jelenség – amely nemcsak Zsigmond, hanem Mátyás uralkodása idején, például az 1460-as évek közepén is igazolható, de a későbbiekben a Mátyás-kort illetően még feltétlenül tovább kutandó – hátterét,⁸ így a mostani dolgozatban inkább az első kérdésre érdemes összpontosítani.

Lássuk az előzményeket. Az Anjou-kor e tekintetben lényegében alig ismert, ezért nincs más választás, mint Zsigmond uralkodásának idején felvenni a képzeletbeli fonalat. Engel Pál imént idézett megjegyzésére reagálva erre a legkiválóbb mintának az 1410-es évek adódnak. Az 1410–1415 közötti, eredetiben fennmaradt királyi oklevelek vizsgálata azt látszik alátámasztani, hogy a fóliószámot nem tartalmazó regisztrációs jegyzeten kívül más feljegyzéssel nem számolhatunk.⁹ Világosan látszik továbbá, hogy a királyi könyv-

– Weisz Boglárka. Bp., 2021. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 146–147. Ehelyütt is megköszönöm Weisz Boglárkának, hogy a dolgozatra felhívta a figyelmemet.

6 Engel Pál: Archontológia. In: *A történelem segédtudományai*. Szerk. Bertényi Iván. Bp., 1998. 30.

7 Uo. 33.

8 Neumann Tibor: Királyi aláírás és pecséthasználat a Jagelló-kor elején. *Turul* 83 (2010) 33–34.

9 Ilyenek pl. 1410-ből: MNL OL DL 70778., 75403., MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (= DF) 283731. 1411-ből: MNL OL DF 287497. vagy éppen 1415-ből: MNL OL DL 10299., 50511. Szűrőpróbaszerű ellenőrzés a későbbi évekből is ugyanezt a gyakorlatot mutatta ki 1421-ből: *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XV. Szerk. Mályusz Elemér et al. Bp., 1951–2022. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 55, 59, 61) (= ZsO) VIII. 310. sz., 542. sz.

v(ek)ben regisztrált Zsigmond-kori oklevelek hátlapjára korabeli, kancelláriai kézzel egyfajta rövid „regesztát” vezettek fel, ám ez nem pontosan 1410-től kezdődő, hanem annak előtte is létező gyakorlat volt.¹⁰ Egyetlen kivételünk akad 1411-ből, amikor is a regisztrációs jegy mellett egy CIII^a számot is olvashatunk. Ugyanakkor ez sem vehető számításba a hazai gyakorlat feltárásakor, mert az 1411. október 7-én kelt irat nem más, mint a későbbi Habsburg Albert magyar király (1437–1439), ám ekkor még osztrák herceg és Zsigmond leányának, Erzsébetnek az eljegyzési dokumentuma. Az oklevél tehát éppen annyira birodalmi jelentőségű, amennyire magyar vonatkozású. Nem kell tehát csodálkoznunk a hátoldalán feltűnő fóliószámon, az ugyanis a császári könyvekbe történt bevezetés nyoma, s nem a magyar királyi kancellária működésének eredménye.¹¹ A kettősség ugyanakkor világosan látszik: lett légyen bármennyire fontos a birodalmi kancellária „fóliószámozó” eljárása, Zsigmond ezt a megoldást nem ültette át a magyarországi gyakorlatba. Sőt, látni fogjuk, utódai sem.¹²

A Zsigmond halála után felesége révén a trónra kerülő Albert hatalmának megszilárdítása fordulatossá vált, újabb kutatási eredmények alapján még azt is feltehetjük, hogy Zsigmond végül nem is őt szánta Szent István trónjára, amint azt korábban oly magabiztosan hittük.¹³ Rövid uralmuk alatt királyi kettőspeccét nem készült, ugyancsak rövid magyarországi tartózkodása idején a királyi titkospeccét volt akarathatározásának egyetlen eszköze, értelemszerűen a főkancellár közbejöttével és ellenőrzésével.¹⁴ Az uralkodó külföldi útjának idején felesége és néhány főbb bárója gyakorolta a vikáriusi hatalmat,¹⁵ ám – természetesen – az ez idő alatt kiadott oklevelek is a király nevében keltek. Minket azonban most jobban érdekel a regisztrációs gyakorlat további sorsa. Akármilyen rövid is volt az első Habsburg király uralma, szép számú oklevéllel igazolhatjuk, hogy nem csupán a birodalmi (mivelhogy Albert a német királyi trónon is követte apját),¹⁶ hanem a hazai gyakorlatban sem hozott változást. A zsigmondi gyakorlat változatlanul működött tovább: a korábbinál talán kicsit nagyobb számú regisztráció fordul elő a korszakban, ám

10 Pl. 1405: MNL OL DL 33329., 1415: uo. 50511.

11 MNL OL DF 258373., ZsO III. 1030. sz. Lásd Wilhelm Altmann: *Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds 1410–1437*. I–II. Innsbruck, 1896–1900. I. 137. Történetesen épp ebben az esztendőben, 1411-ben „indult be” teljességében Zsigmond birodalmi kancelláriája. Kondor Márta: Magyar király a német trónon. Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410–1419). In: „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. *Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Szerk. Bárány Attila – Pószán László. Debrecen, 2014. 87.

12 Hajnik erről az időszakról mindössze annyit jegyez meg, hogy a gyakorlat változatlan maradt, s I. Ulászlótól nem ismerünk regisztrációs jegyet. Hajnik: *A királyi könyvek*, 4–5.

13 Pálosfalvi Tamás: Két (király)választás Magyarországon. Habsburg Albert és Jagelló I. Ulászló magyar királysága. *Századok* 156 (2022) 468–488.

14 Mályusz Elemér: A kancelláriai tevékenység Albert király uralma alatt (1438–1439). In: *Opuscula classica mediaevaliaque in honorem J. Horváth ab amicis collegis discipulis composita*. Szerk. Bollók János. Bp., 1978. (Klasszika-Filológiai Tanulmányok 3) 294., majd kevéssel később ismételtlen úő: Az első Habsburg a magyar trónon. Albert király 1438–1439. *Aetas* 9 (1994) 1. sz. 126.

15 Mályusz: Az első Habsburg a magyar trónon, passim., továbbá C. Tóth Norbert: *A Magyar Királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története (1342–1562)*. Bp., 2020. (Századok Könyvek) 192–194.

16 Birodalmi tematikájú oklevelek regisztrációját lásd MNL OL DF 287574–576. (1438 decemberéből.)

azok csupán további következtetések levonását nem engedő „registrata” feljegyzések.¹⁷ Kivétel mindössze egy akad, de ennek viszonylagos bőbeszédősége sem árul el az utókor kutatójának semmi újat.¹⁸

A férjét követő Erzsébet oklevelezési gyakorlatában is megmaradt a regisztráció, még akkor is, ha ezt jelenleg csupán egyetlen oklevél igazolja.¹⁹ Ezzel szemben fölöttébb érdekes tény, hogy a Lengyelországból a magyar trónra kerülő I. Ulászló szintén kitartott a hazai gyakorlat mellett. Habár rövid, alig négyesztendei uralkodásának kancelláriai gyakorlata még sok kutatási témát vet fel (nagypecsétje például neki sem volt),²⁰ azt már – eddigi ismereteinkkel szemben²¹ – biztos állíthatjuk, hogy udvarában is megmaradt az Anjou- és Zsigmond-kori gyökerekre visszamenő regisztrálás.²²

I. Ulászló 1444-ben, a várnai csatamezőn bekövetkezett halálát, majd az *interregnumot* követően 1446 nyaratól Hunyadi János igazgatta a királyságot kormányzóként. Minekutána a királyi jogok teljességével nem rendelkezett, így természetesen sem kettőspecsétje, sem királyi könyve nem volt, amiből következik, hogy regisztrált oklevelet sem ismerünk tőle. Kancelláriája a Szent Koronával koronázott uralkodókéhoz képest szerényebb méretű, kimondottan praktikus rendszerű és mindenekelőtt feltétlen Hunyadi-hívekből álló szervezet volt. Amikor 1452-ben V. László király átvette az ország irányítását, a kancellária szervezeti formáját és működési gyakorlatát illetően ugyanott folytatta, ahol apja és nagyapja abbahagyták. Mindez annak fényében lehet érdekes, hogy a korábbi irodalom meglátása – gondolhatunk itt elsősorban Bónis György alapvető monográfiájára – épp az ellenkezőjét sugallta. Bónis úgy vélte, hogy „Ha most a kancellária többi tisztviselőire fordítjuk figyelmünket, köztük sem találjuk meg a hivatalviselésnek azt az állandóságát, amely a kúriában ugyanakkor már bevett szokássá vált.”²³ Noha annyiban igaza lehet, hogy a „hivatalt” működtető személyek pontos köre csak részben ismert, a módszer változatlansága azonban (annak ellenére is, hogy Hunyadi kormányzósága és az *interregnum* határozott szünetet jelenthetett, ami lehetőséget adott volna egy átalakításra) mégiscsak szembeötlő.

V. László trónra kerültét követően ugyanis visszatértek – legalábbis a regisztrált oklevelek esetében – a korábbi, mondhatni klasszikus *registrata* jegy hátlati felvezetéséhez.²⁴ Csúsztatnék ugyanakkor, ha nem venném figyelembe, hogy a „régí kerékvágás” meglelése

17 MNL OL DL 13139., 13313., 13328., 13351., 13366., 13403., 13438., 13465., 39235., 69464., 88134. Vö. Mályusz: A kancelláriai tevékenység, 323.

18 1439. június 29. „Registrata ad registrum regale.” MNL OL DL 13413. Ez alapján Mályusz Elemér egyenesen királynéi, mintegy párhuzamos registrumot tételezett fel, ennek létének jelen sorok írója nem látja bizonyítékát. Elképzelhetőbb, hogy a királynéi commissiók jegyzet ellenére került épp a királyi könyvbe az oklevél szövege, amivel épp azt hangsúlyozták, hogy lett legyen a királyné bármilyen tekintélyes hatalmi tényező is, az ország igazi ura mégiscsak az uralkodó.

19 1442. augusztus 12. MNL OL DL 13685.

20 Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp., 1971. 153.

21 Hajnik: *A királyi könyvek*, 5.

22 1444. június 11. MNL OL DL 65411.

23 Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 231.

24 1452 szeptemberétől, amikor V. László újra az országban volt, az esztendő végéig alig ismerünk királyi okleveleket. 1453-tól azonban a regisztrációs jegyek ismét feltűnnek. Habár jelen sorok írójának nem volt célja az 1458 előtti korszak kancelláriai gyakorlatának mélyreható vizsgálata, 1453 eleje és 1456 nyara kö-

együtt járt némi változással is. 1453. január 26-án felbukkan ugyanis a magyarországi gyakorlatban a regisztrációt végző *conservator* vagy *registrator* nevének feltüntetése, esetünkben bizonyos János mester személyében.²⁵ Feltűnése ugyanakkor korántsem egyedi, ekkortól fogva, egészen V. László haláláig bezárólag, legkevesebb hatvanhárom oklevél hátoldalán találkozhatunk kézjegyével.²⁶ Ráadásul már Hajnik is észrevette, hogy nem dolgozott egyedül. Értesülése szerint 1456-ban András mester nevét is megtaláljuk egy királyi oklevél hátoldalán.²⁷ Hajnik megfigyelését hitelesíthetjük, sőt mindezt két további, ugyanezen év júliusából és novemberéből származó András-előfordulással bővíthetjük.²⁸ Összességében tehát annyi biztos, hogy a főliószámozás továbbra sem jelent meg a magyar királyi kancelláriai gyakorlatban, s a regisztráció legfőbb letéteményese – a jelek szerint időlegesen András mester által támogatva, aki maga sem lehetett a kancellária berkeiben ismeretlen²⁹ – a Habsburg uralkodó haláláig bezárólag bizonyosan János mester volt.

Adódik mármost a kérdés: vajon ez az állandóság a „hivatal” *ab ovo* konzervativizmusából vagy az ott szolgálatot teljesítő személyzet állandóságából fakadt? Afelől kétségünk sem lehet, hogy a főkancellárságot 1453–1464 között betöltő Szécsi Dénes esztergomi érsek személye a rendszer gerincét jelentette.³⁰ Minthogy ő volt a vezető, így ebbéli szerepéből fakadóan a nagypecsét (legalább részleges, már amikor volt ilyen) felügyelete az ő feladata volt, s ebből az is logikusan következne, hogy a kettőspeccéttel ellátott privilégiumok nyilvántartása az általa felügyelt kancelláriai tagozat feladata lehetett. Gondoljuk legalábbis első pillanatban. Zsigmond 1437. évi halála után a királyi kettőspeccét ugyanis jó időre eltűnt. Fentebb láttuk, sem Albertnek, sem Erzsébetnek és I. Ulászlónak, de sokáig V. Lászlónak sem volt ilyen pecsétje. Ennek egyenes következményeként gyakorlattá vált, hogy az uralkodói hitelesítési eszköz a mindenkori titkospeccét lett. Az 1437–1457 közötti, regisztrációs jegyzettel ellátott okleveleken is leginkább ez a pecsét látható. Első pillanatban arra gondolhatnánk, hogy a névleges (hisz kettőspeccét hiányában mi más lenne) főkancellárral szemben a valódi irányító a titkos kancellária vezetője volt, ám ebbéli eljárásunk zsákutcába vezet. A kettőspeccétet helyettesítő titkospeccét jelentőségét ugyanis alighanem az mutatja meg a legjobban, hogy 1423-tól fogva a mindenkori főkancellár egyben a titkos kancellár is.³¹ Nincsen másról szó tehát, mint arról, hogy a titkospeccét időlegesen a kettőspeccéti feladatokat is átvette, s természetesen a legfőbb királyi

zött tizenhét ilyen típusú feljegyzést sikerült feltárni (MNL OL DL 14606., 14618., 14959., 37617–618., 44655., 44804., 68647., 88303., 98255.; MNL OL DF 203030., 240213., 244797., 286653., 288392–393., 290811.).

25 MNL OL DL 14193. A regisztrációs jegyzet alakja leggyakrabban: „R[egestra]ta Io[hannes] m[agister]”.

26 A mostani dolgozat nem vállalhatta e korszak teljes okleveles anyagának ez irányú feltárását. Kétségtelen tény, hogy a digitális adatbázis az illetén kutatásokat roppant módon megkönnyíti. A fenti adat leginkább a későbbi kutatást inspirálni kívánó minimumszámnak tekinthető. Az általam ismert legkorábbi és legkésőbbi – V. László uralkodásán belüli – előfordulás: 1453. január 26. MNL OL DL 14193., 1457. október 9. Uo. 81276.

27 Hajnik: *A királyi könyvek*, 12. 4. j. (Eredetijét lásd MNL OL DL 14959.)

28 MNL OL DL 15114., 71990.

29 Őt nagy valószínűséggel a korszak egyetlen ismert András keresztnévű kancelláriai alkalmazottjával, Tordai Andrással azonosíthatjuk. Vö. Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 208–201., 247.

30 Tisztségviselésére lásd Engel: *Archontológia*, 89.; C. Tóth Norbert et al.: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. Bp., 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) (= Arch. 1458–1526. I.) 67.

31 Engel: *Archontológia*, 89.

akarattnyilvánító eszköz is maradt a mindennapok gyakorlatában egészen 1455/1456-ig. 1456 tavaszán ugyanis a hosszú távollét után ismét Budára érkező V. László országgyűlést tartott, s ami e helyütt fontosabb, ekkorra kettőspeccetet is vésetett.³²

Látható tehát, hogy a 15. század elejétől a regisztráció folyamatos volt, akárcsak az alkalmazott gyakorlat. Fontos mindennek rögzítése, a jelenség ugyanis korántsem magától értetődő. A Német-római Birodalomban például a kancelláriában időről időre tetten érhetők kisebb-nagyobb változások. A korszak és a régió történetének kutatásában (különös tekintettel a kormányzati kérdésekre) régóta ismert és széleskörűen elterjedt Peter Moraw 1970-es években publikált tétele, hogy a Birodalom kormányzásának nehézségeit a „koherencia” és a „kontinuitás” hiánya okozta. Az elmélet voltaképpeni lényege ma is áll: rendre újabb és újabb dinasztia került a császári trónra és/vagy annak közelébe (Luxemburgi, Wittelsbach, Habsburg), s e radikális változás szükségszerűen magával hozta a kormányzat bizonytalanságait, mivelhogy a középkori állam működésének legfőbb meghatározója mégiscsak a mindenkori uralkodó dinasztia volt.³³ Az új király új hívek toborzására és így a régiek háttérbe szorítására (vagy legalább annak megkísérlésére) sok erőt és energiát pazarolt el. Moraw ebbéli tételével egyet lehet érteni, hiszen 1437 után Magyarországon – történelmi léptékkal nézvést rövid idő alatt – legalább ugyanennyi dinasztia lett a királyi hatalom birtokosa hosszabb-rövidebb időre (Habsburg, Jagelló, Hunyadi [kormányzó], Habsburg, Hunyadi, Jagelló). S éppen ebben a helyzetben okozhat meglepetést, hogy a kancellária szervezetében radikális változásokat (a kettőspeccet helyébe mintegy „automatikusan” lépő titkospeccet, a regisztráció módozata, a főkancellár hosszú és stabil működése stb.) mégsem tapasztalunk. Szécsi Dénes jelentőségét már láttuk e téren, s alighanem ide kell sorolnunk Zrednai [Vitéz] Jánost is, különösen a következő évek gyakorlatát illetően. Ha jól sejtjük, személyében egy igazi „hungaricummal” van dolgunk.

1464 először: régi bor régi tömlőben

Mátyás 1458. évi trónra kerülését követően azonban a korábbi rendszer idővel megváltozott. Eleinte persze a kancellária úgy működött, mint korábban, ami a politikai helyzet egyenes következménye volt. A király trónra kerültekor a Szent Korona III. Frigyes császár kezében volt, így esély sem mutatkozott arra, hogy Mátyás a megszokott módon, koronázással vegye át az ország irányítását. A problémát a „királycsináló” nagybácsi, Szilágyi Mihály úgy oldotta meg, hogy teátrális külsőségek között trónra ültette unokaöccsét Budán (az országgyűlés „spontán” választását és a Garaiakkal való tárgyalást és király-hazaho-

32 Az új kettőspeccet első említése: 1456. április 19. MNL OL DF 281781. Ez azonban csak említés (legalábbis a DF-fényképen a peccet nem látszik, noha nem lehetetlen, hogy ma is ott függ azon a Késmárknak szóló oklevélen). 1456. április 28-ról már ép példányát is ismerjük: MNL OL DL 37628. Egy rossz minőségű, nehezen olvasható fénykép alapján ugyanakkor nem kizárható, hogy a kettőspeccet már 1455 nyarán használatban volt. Lásd MNL OL DF 287212.

33 Kondor: Magyar király a német trónon, 84.

zatalt követően), majd kormányzóvá lett.³⁴ Ebbéli tisztségében ugyan csak napokig tündökölhettek, s pártfogoltja is legtöbbször csak politikai kényszerből tette, amit tett ezekben a hetekben-hónapokban, abban ma már bizonyosak lehetünk.³⁵

A korábbiakkal ellentétben Mátyás Budára érkezését követően a kancellária szerkezetében érdemi és az utókor számára is észrevehető változások történtek. A meglehetősen gyorsan lefolyt királyválasztás és az ifjú uralkodó sietős hazatérése természetesen nem kedvezett a szervezet folytatólagos működésének, illetőleg az új helyzethez való alkalmazkodásnak. Ennek ékes példája, hogy az új pecsétek előállítására is igencsak rapszodikusra sikerült. A fiatal király 1458. február 9-i Magyarországra érkezésétől (miközben királysága már január utolsó napjaitól világos volt) február közepi budai bevonulásáig, sőt egészen március elejéig egy „saját” (és olykor titkosnak is nevezett, mintegy a hivatali voltát megelőlegezendő³⁶) gyűrűspecstet használt, még hozzá kizárólagosan.³⁷ Azt talán magyarázni sem kell, hogy ezekből a korai hetekből érdemi oklevélmennyiséggel és információval a kancelláriai személyzetről nem rendelkezünk, ami nehezíti az igazgatási folyamatok megértését.

Az uralkodó- (és ami talán még ennél is izgalmasabb: dinasztia-) váltás az idős Szécsi Dénes prímás-érseket és tisztségét első látásra nem érintette.³⁸ Persze főkancellárságát az új kurzus könnyen helybenhagyhatta, hiszen a Szent Korona távollétében Mátyás nem gondolhatott koronázásra (tudomásunk szerint az I. Ulászló esetében alkalmazott „koronapótlás” ötlete fel sem merült ekkor),³⁹ ennél fogva kettőspecstet vétetésére sem, s e helyzet 1464-ig fennállt.⁴⁰ Szécsi érsek ugyanakkor a maga főkancellárságának megtartása mellett a valós és hétköznapi munkából – tehát a döntések meghozatalából és azok eredményeinek írásbeli megalkotásából – kiszorulni látszott, bizonyára nem függetlenül életkorától és az új uralkodó határozott személyiségétől. Ennek első jele, hogy az okleveleken 1458. március 4-től megjelent a királyi titkospecstet,⁴¹ még nem látszik rendkívülinek, hiszen a főkancellár jó ideje a titkos kancellári posztot is betöltötte, ezt láttuk már korábban is. Az új titkospecstetel azonban új titkos kancellár is érkezett: Vetési Albert, az ekkor kinevezett veszprémi püspök lett a király új kegyeltje e tisztségben.⁴²

34 Mátyás trónra kerülésének körülményeire (a két, egymással ellentétes, de őt trónhoz juttató szerződés körülményeinek elemzésével) legfrissebben lásd Pálosfalvi Tamás: Szegedtől Újvárig. Az 1458–1459. esztendő krónikájához. *Századok* 147 (2013) 347–349.

35 Uo. 353.

36 Február 16-án Budáról keltezve pl. „... presentes autem propter absentiam maioris sigilli nostri secreto sigillo nostro anulari fecimus consignari...” MNL OL DF 213693.

37 Első ismert előfordulása 1458. február 9-ről, Semptéről ismert (MNL OL DF 203249.), míg utolsó említése március 3-án kelt (uo. 244827.).

38 Arch. 1458–1526. I. 67.

39 Pálosfalvi Tamás: Mátyás: az ország koronázatlan királya (1458–1464). In: *Mátyás király emlékkönyv*. Szerk. Bódvai András. Bp., 2019. 42–49.

40 Kumorovitz Bernát Lajos: Mátyás király pecsétjei. *Turul* 46 (1932) 8–9.

41 Ez a ma ismert legkorábbi példánya: MNL OL DL 15218.

42 C. Tóth Norbert: *Magyarország késő-középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig*. Győr, 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27) 116.

Vetési érkezése ugyanakkor nem hozott változást az oklevelek regisztrációs gyakorlatában. Fontos ugyanis leszögezni, hogy az uralkodóváltással nem változott meg a *conservator*(ok) személye.⁴³ A még V. László kancelláriájában is ebben a tisztségben eljáró János mester kézjegyét egészen 1458 augusztusának elejéig ki tudjuk mutatni Mátyás trónra lépését követően.⁴⁴ Őt Fülöp mester (a forrásokban: „M. Ph.”) követte a tisztségben, aki 1458 augusztusától egészen 1460 novemberéig fogható meg a regisztrációs jegyzetekben.⁴⁵ Ugyanezekben a novemberi napokban kerül be néhány regisztrációs jegyzetbe a később oly sok oklevélen feltűnő Kéméndi Péter, igaz, ekkor még csak esetlegesen, mindössze néhány alkalommal.⁴⁶ Fülöp mestert ugyanis egy Albert nevű személy váltotta fel, akinek jegyzeteit 1460 októberétől egészen 1463 februárjáig ismerjük, ő biztosította a folytonosságot.⁴⁷ Tehát ez, az elődöktől öröklött gyakorlat maradt fenn Mátyás 1464-es tava-szi koronázásáig. Attól fogva azonban a kancellária szervezete és regisztrációs gyakorlata egyaránt megváltozott.

43 Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 232.

44 Terjedelmi okokból – e helyütt és alább is – eltekintek az egyes adatok felsorolásától, csupán a legkorábbi és utolsó általam ismert dátumot hozom: 1458. március 9. MNL OL DL 100672. – 1458. augusztus 3. MNL OL DF 269346., 269432.

45 1458. augusztus 7. MNL OL DL 44885. – 1460. november 27. MNL OL DF 270355. E Fülöp azonosítása ma még bizonytalan. Keresztneve meglehetősen ritka ebben a korszakban, de ez önmagában még kevés. Ismerjük ugyan a 15. század közepén működő Rüdiger Fülöp kassai polgárt és jegyzőt (†1465 előtt), ám személye és a kancellária közötti esetleges kapcsolatra nincs semmilyen nyomunk, így őt megtenni 1458–1460 közötti *conservator*nak egyelőre kockázatos lenne. MNL OL DL 83753., 83762.

46 1460. november 19. MNL OL DL 15518. („Kemed” névalak jól olvashatóan kiírva.) Nem teljesen kizárható – ámbátor kőbe vésettnek sem tekinthető –, hogy az 1459 második felében, majd a következő esztendő nyarán a regisztrációs jegyzetben feltűnő (a fentebb említett Fülöp mester folyamatos működése mellett) „Ke” rövidítés is Kemendit takarja. 1459. július 18. MNL OL DF 244061., 1459. december 8. MNL OL DL 15421., 1460. június 26. MNL OL DF 233113.

47 1460. október 7. MNL OL DL 15508., 1463. február 28. Uo. 81519. Távol álljon jelen sorok írójától az alaptalan ötletelés, de Albert esetében az azonosítás körül kételyek merülhetnek fel, annak ellenére, hogy Hajnik, majd az ő nyomán Bónis is ekként hozza (Hajnik: *A királyi könyvek*, 12., Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 232.). A jegyzetekben való feltűnése meglehetősen következetes: „Registrata Alb. M. M.” Nos, ha korábban a „Registrata M. Ph.” esetében joggal következtetett az irodalom egy Fülöp mester [magister Philippus] működésére, akkor Albert esetében is az egyik „M” a „magister” rövidítése, ebben biztosak lehetünk. Ám ekkor felmerül a kérdés, a másik „M” vajon mit takarhat? Minthogy az „Alb.” alak jelen sorok írójában az „Alben-sis”, azaz fehérvári jelzőt idézi fel, talán nem alaptalan annak felvetése, hogy 1460–1463 között valójában nem Albert, hanem egy Mihály [Michael] nevű személy volt a királyi könyv vezetője, akinek valamilyen köze lehetett Fehérvárhoz. Ráadásul nem is kell sokáig kutatnunk, hogy ilyen személyre akadjunk: az 1460 és 1487 (esetleg, de nem bizonyosan: 1504) közötti esztendőkből ismerünk egy Fehérvári Mihály nevű fehérvári kanonokot, aki időlegesen a győri káptalanban is kimutatható (1447-től 1469-ig olvasókanonok). Az 1440-es években (1441–1448) a bécsi egyetemen tanult. 1458-tól 1464-ig győri püspöki vikárius, majd 1480-tól pápai apostoli jegyző. E Mihály pályafutását látva nem kizárható, hogy néhány esztendeig a királyi kancellárián is dolgozott, nyomatékosítva, hogy mindez jelenleg csupán feltételezés, különösen annak fényében, hogy 1458 után Salánki Ágoston győri püspök semmilyen kancelláriai feladatot nem kapott, így ott kevés befolyása lehetett. Salánki ma ismert utolsó diplomáciai feladata 1459-ben volt Prágában, amikor Podjebrád György cseh király egyik koronázója volt. Vö. Köblös József: *Az egyházi közélet Mátyás és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával)*. Bp., 1994. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12) 346., valamint Nemes Gábor: *Salánki Ágoston győri püspök*. In: *Összekötnek az évezredek*. Bp.–Piliscsaba, 2011. (Pázmány történelmi műhely 3) 47–48., illetve C. Tóth Norbert – Horváth Terézia: *A győri székeskáptalan archontológiája 1200–1458*. Győr, 2019. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 28) 27.

1464 másodsor: régi bor új tömlőben

Koronázását követően Mátyás jóváhagyását bírva, annak új vezetői, Várdai István és Zrednai [Vitéz] János alaposan átalakították a kancelláriát. Ennek részleteit itt nem szükséges elősorolni, miután az egyes címek összevonása, majd szétválasztása, a pecséthasználat módja, valamint a pecsétváltások mikéntje is meglehetősen jól ismert, a témának Kubinyi András önálló tanulmányt is szentelt.⁴⁸ Annál érdekesebb szempontunkból, hogy sem Kubinyi, sem pedig a *conservatorok*kal nálánál nagyobb terjedelemben foglalkozó Bónis sem figyelt fel arra, hogy az oklevelek regisztrálási módjában is változás állt be.⁴⁹ Mai szemmel nézve logikus, a későbbi ügymenetet jelentősen megkönnyítő újítást vezettek be: az oklevelek királyi könyvekbeli regisztrálásakor nem csupán annak tényét, hanem a kötet fóliószámát is felvezették a kibocsátott és az adományos által hazavitt példányok hátlapjára. A változtatás okát/okait ugyan nem ismerjük, de talán nem ördögtől való a gondolat, hogy a koronázást követő kettőspecsét-vésés volt a legfőbb indok. Ennek elkészültével ugyanis egy oklevélátírási hullám vette kezdetét, hisz sokan igyekeztek a korábban Mátyástól vagy elődeitől kapott adományaikat, az immáron „hivatalos” és a magyar jogrend szerint örök érvényű jogot juttatni képes kettős felségi pecséttel is biztosítani. Ráadásul ezt az amúgy is feltételezhető szándékot a koronázási törvény 23. cikkelye meg is támogatta:

„Hogy mi királyi elődeinknek minden adományát és a mieinket is, melyeket akármi-lyen fekvő jószágokra és birtokokra nézve tettünk, (kivéve a kamaranyereségről, ötvenedről, harminczadról és nyestbőradóról szóló adományokat, melyeket néhai László király úr vagy minmagunk bárki részére tettünk) megerősíteni méltóztassunk. 1. § De mindenki köteles a néhai László király úrnak, a mi közvetlen elődünknek minden adománylevelét és a miéinket is április első napjától számítandó egy egész év leforgása alatt megerősítés végett bemutatni. 2. § Akik pedig be nem mutatják, azoknak adománylevele erejét veszítse.”⁵⁰

48 Kubinyi András: Adatok a Mátyás-kori királyi kancellária és az 1464. évi kancelláriai reform történetéhez. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica* 9 (2004) 1 sz. 25–58. A korszak kancelláriai személyi adattárát lásd Arch. 1458–1526. I. 67–70.

49 Lásd az előző jegyzetben hivatkozott munkát, továbbá Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 230–233.

50 „Et quod nos omnes donationes predecessorum nostrorum regum et nostras proprias super quibusvis bonis et possessionibus factas exceptis donationibus condam domini Ladislai regis et etiam nostris, quas de lucro camere, quinquagesima, tricesimis et proventibus marturinalibus cuiquam fecissemus aut fecissent, confirmare debeamus. Teneatur autem quilibet omnes litteras donationales condam domini Ladislai regis, immediati predecessoris nostri et etiam nostras a prima die Aprilis infra revolutionem unius integri anni ad confirmationem reportare. Si qui vero non reportarent, littere eorum non maneat in vigore.” *Decreta regni Hungariae*. I–III. Ed. Franciscus Dóry et al. Bp., 1976–1989. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. Fontes 11, 19) II. (1458–1490) 147–148. [Magyar fordítása: *Corpus Juris Hungarici/Magyar Törvénytár 1000–1895*. I–XXI. Szerk. Márkus Dezső et al. Bp., 1896–1901. (Milleniumi emlékkiadás I.)355.]

A fentieket egy újabb gyűjtés alapján rendelkezésünkre álló számok is megerősítik.⁵¹ Amíg ugyanis a nem is teljes – ne feledjük, a koronázásra március végén került sor – 1464. esztendőből a királyi könyvbenn regisztrált oklevelek bő másfél száz fóliót tettek ki (tehát az arány több mint 150 fólió/év), az ezt követő húsz esztendőre négyszáz fólió jutott (azaz az átlag 20 fólió/év).⁵² Ebből jól látszik, hogy viszonylag rövid idő alatt kellett sok iratot kezelnie a kancelláriának. Ez (is) szülhette meg a fóliószámozás ötletét, ami a visszakeresést könnyítette meg, kis sarkítással akár azt is mondhatjuk, megjelent a Kárpát-medence területén az iratok iktatásának gyakorlata, mintegy a későbbi hivatalnokállam előszeként. Amíg ugyanis a korábbi évtizedekben esztendőnként néhány tucat bemásolt irat szövegében kellett keresnie a *conservator*nak és később a tárnoknak,⁵³ ha a szükség úgy kívánta, ám esetünkben már százas nagyságrendekről beszélhetünk. A döntéshozó(k) ugyanakkor nem is gondolták, hogy milyen remek lehetőséget adnak ezzel az eljárással a kései korok kutatóinak.

Elsőként annak a lehetősége kerül a kezünkbe, hogy meghatározzuk, vajon 1464 és 1490 között fizikai valójában hány kötet királyi könyv készült. Abban biztosak lehetünk, hogy az első kötet vezetését Mátyás koronázását követően rögvest elkezdték: 1464. március végén már találkozunk a királyi könyv első fóliójára utaló regisztrációs jegyzettel,⁵⁴ a korábbi irodalomban pedig e kötet eddig ismert legmagasabb fóliószámával (552), melyet az újabb kutatások alapján csak megerősíthetünk.⁵⁵ (Igaz ugyan, hogy későbbi datálású oklevélen találunk bizonytalan számozást, ám ez lehet alacsonyabb is a fenti számnál.⁵⁶) Ugyancsak Hajnik Imrétől ismerjük a második – és egyben utolsó mátyási – királyi könyv adatait. Kora forrásviszonyai nyomán ő még úgy tudta, hogy valamikor 1487/88-ban kezdték el vezetni,⁵⁷ ma azonban pontosabb ismeretekkel rendelkezünk. Az első kötethez hasonlóan ismert e kötet kezdő bejegyzése is, eszerint 1486. május 21-én kelt az az oklevél, amelynek hátoldalán olvasható, hogy a kancellária megkezdte a második királyi könyv vezetését, így abban is biztosak lehetünk, hogy a kötetcsere 1486 májusában vagy kevéssel azt követően kerítették sort.⁵⁸ Ugyancsak Hajniknak köszönhetjük e második kötet záró adatait. Írása szerint 1490. február 19-én kelt az az oklevél, amely a második kötet 95. fóliójára került bejegyzésekor, ám ebben az esetben a nyomda ördöge űzött velünk

51 Az alábbi számok és arányok jelen sorok írójának kéziratos, a Mátyás-korban kibocsátott és regisztrációs jeggyel ellátott oklevelekre vonatkozó gyűjtéséből származnak.

52 Ugyanezt az arányt gyámolítja az is, hogy a bő kétszáz, Mátyás-korból korunkra maradt méltóságsoros privilégiumból hetvennél is több keletkezett 1464-ben. Vö. Arch. 1458–1526. I. 167–201.

53 Korántsem érdektelen felidézni, hogy Albert király 1439. évi halálától fogva – nem függetlenül attól, hogy 1440 és 1464 között a Szent Korona nem volt Magyarországon – 1453-ig nem volt az uralkodónak/kormányzóknak felségi kettőspeccétje. 1453-tól V. László ugyan vésetett ilyet, de alkalmazására jelen ismereteink szerint csak nagyon ritkán került sor (pl. MNL OL DL 14773., 37628–629.), alighanem a király életkora és számos külhoni tartózkodása miatt. Ebből eredően 1464-re nagy számú, titkospecséttel ellátott adománylevél lapulhatott a nemesi iratládákban, amelyeket tömegesen vihettek a királyi kancelláriába, hogy ott majd felségpecséttel priviligialis formában állítsák ki azokat.

54 „In 1° folio.” MNL OL DL 59507.

55 Hajnik: *A királyi könyvek*, 6., (1486. május 5.) MNL OL DL 19141.

56 MNL OL DL 19146.

57 Hajnik: *A királyi könyvek*, 6.

58 „In libro novo, folio primo”. MNL OL DF 279772.

csúfot. Az általa hivatkozott oklevélen ugyanis nem 95, hanem 85 a fóliószám,⁵⁹ valamint ismerünk ennél magasabb számot is. 1490 márciusából fennmaradt egy oklevél, melynek hátoldalán a fóliószám 88, így jelen sorok írójának ismeretei szerint ez ma a legnagyobb lapszám Mátyás második királyi könyvéből.⁶⁰ A két kötet esetében összesen 640 fólióval, végeredményben 1280 olyan oldallal számolhat az utókor Mátyás uralkodásának idejéből, melyekre bejegyeztek oklevélszöveget vagy legalább azok hosszabb-rövidebb kivonatát.

A tisztánlátáshoz ugyanakkor az is hozzátartozik, hogy a második kötet esetében „rendszeridegen” jelenséggel is találkozunk. A szabályosan vezetett fóliószám/évszám jegyzetek közt – ha nem is nagy számban – feltűnnek olyan jegyzetek, melyek nem tartalmazzák a fóliószámot, csupán az esztendőt. Ilyen „Registrata + évszám” jegyzetet ismerünk 1487-ből és 1489-ből. Szembeötlő ugyanakkor, hogy ezekben az esetekben korábbi (1485-ös, 1488-as és 1489-es) keltezésű oklevelekről van szó.⁶¹ Felmerülhet tehát a gyanú, hogy csupán annyi történt, hogy ismeretlen okból az oklevelek pecsételése a szokásosnál hosszabban késett, s a megírásakor már előre rávezették a regisztráció tervezett jegyzetét fóliószám nélkül, ám végül általunk ismeretlen akadály közbejöttével (például az oklevélnyerő mégis eltekintett a bemásolástól és annak járulékos költségeitől), a bejegyzésre már nem került sor. Ez magyarázhatja a fóliószámok hiányát, azaz jó eséllyel a szabályt erősítő kivételekként kell ezekkel a jegyzetekkel számolnunk.

Nem zárható ki ugyanakkor annak a lehetősége sem, hogy egészen egyszerűen arról lehetett szó: a sokat utazó, hadakozó királyt (1485-ben épp Bécs ostroma folyt) nem követte a kancellária minden részlege, s így nem volt környezetében a királyi könyv sem. Így könnyen elképzelhető, hogy a privilégiumba foglalásra a hadjárat miatt csak később került sor, így vélhetően arra vezették fel a fóliószámot és nem az előzőleg már „feljegyzetelt” adománylevélre. Már csak amiatt is tűnhet logikusnak ez az elképzelés, mert a privilégium elkészülte után a korábbi adománylevél fontossága jelentősen csökkent. Ám akármelyik fenti elképzelés jelentse a magyarázatot a jelenségre, annyi biztos, hogy a kérdés még további kancellariatörténeti kutatások tárgya lehet a jövőben.

Oklevelek a királyi könyvekben: mennyi az annyi?

Immáron a terjedelmi adatok ismeretében kísérletet tehetünk annak meghatározására, vajon Mátyás uralkodása alatt hány darab regisztrációs jeggyel ellátott oklevelet másolhattak a két kötetbe 1464 és 1490 között. Ahhoz, hogy ezt megtehessük, előbb többé-kevésbé biztosan kell tudnunk, hogy oldalanként átlagosan mennyi oklevél szövegével és/vagy kivonatos formájú „regesztájával” számolhatunk. Első pillanatban a feladat nem is tűnik nehéznek, hiszen maguk a regisztrációs jegyzetekben megadott fóliószámok nyújtanak segítő kezet. Minekutána ma már kellő számban állnak rendelkezésre, többé-kevésbé

59 Hajnik: *A királyi könyvek*, 6., MNL OL DL 19628.

60 MNL OL DL 101105.

61 Uo. 19058., 46009., MNL OL DF 219015., 253809., 287710., 290265. Mind a hat oklevélen ma is függ pecsét vagy annak korábbi létre utaló nyom látható.

folyamatos soruk összerakható.⁶² Ez után megállapítható, van-e példa arra, hogy egy fólión (azaz két oldalon) több oklevélszöveg is helyet kapott. Tegyük is meg gyorsan ezt az áttekintést. Az, hogy fóliónként egy oklevelet őriztek meg a jegyzetek, természetes és százával igazolható, azokra itt talán nem is érdemes utalni. Igaz, számos példánk van továbbá arra is, hogy egy fólióra legalább két oklevelet másoltak.⁶³ Nem rendkívüli, de már kevesebb olyan esettel találkozunk, amikor már három oklevél kerül egy fólióra.⁶⁴ Végezetül: ma egyetlen esetben van tudomásunk arról, hogy egy fólió négy oklevelet tartalmazott.⁶⁵ A fentiek alapján abban már biztosak lehetünk, hogy Mátyás királyi könyveiben fóliónként – figyelembe véve azt a törvényszerűséget, hogy minél több oklevél szerepelt egykor egy fólión, annál nagyobb az esélye, hogy ezek egyike-másika nem maradt korunkra, ezzel némileg torzítva a képet – legfeljebb négy oklevél szövegével számolhatunk, ám a tendencia alapján inkább kevesebbel, természetesen még nem látva az egykor létezett és a ránk maradt forrásanyag roppant fontos arányszámát.

Joggal merülhet fel az ellenvélemény, hogy az iménti állítások a mátyási királyi könyvek – sőt, a két kötet terjedelmének figyelembevételével, voltaképpen csak az első – alapján születtek, így ez mennyire tekinthető a korszakban általánosnak? Nem követjük el esetleg a *pars pro toto* érvelés hibáit? A korábbi irodalom alapján kimondható, ne tagadjuk, a 15. századi kancelláriai gyakorlatot nagymértékben befolyásol(hat)ta a kancellár vagy éppen az uralkodó személyisége, vagy bármelyikük pillanatnyi politikai érdeke, esetünkben akár az okleveleket elnyerő nemesi társadalom gazdasági ereje is, hisz a királyi könyvbe másolás, még ha nem is volt különösebben drága, de tagadhatatlanul többletköltségekkel járt.⁶⁶ Meglehet, hogy a Magyar Királyságtól nyugatra nagyobb gazdasági erővel rendelkező társadalmi csoportok könnyebben éltek ezzel a lehetőséggel, sőt egyáltalán ez lehetett-e szempont a korban? Végezetül még arról sem szabad megfeledkezni, fizikai valójukban milyen méretűek voltak ezek a kötetek. Magyarázni sem kell, nagyobb oldalon több szöveg, bejegyzés fér el, ami vizsgálatunkat alkalmasint tovább befolyásolhatja.

E bizonytalanság legalább részleges kiküszöbölése érdekében három (voltaképpen öt) további, korban és térben viszonylag közeli királyi könyv vizsgálatát érdemes megejteni.

- 62 Ennek megtételében a közel másfél évtizede rendelkezésünkre álló digitális középkori oklevélgyűjtemény rendkívüli segítséget jelent. Efféle vizsgálatokra a korábbi „analóg” gyakorlat idején gondolni sem volt érdemes. A magyar középkorkutatás olykor hajlamos megfeledkezni a tényről, hogy Borsa Ivánnak és Rác Györgynek milyen kiemelkedő szerepe volt a kutatási lehetőségek kitérítésében.
- 63 Számuk lényegesen nagyobb, mint hogy itt felsorolhatók lennének, ezért válogatásom csupán illusztratív. Első kötetből, 210. fólió: MNL OL DL 16469. (1467. január 18.) és 105876. (1467. január 20.), 276. fólió: uo. 16146. (1468. november 8.) és 16728. (1468. november 10.).
- 64 Első kötet, 496. fólió: MNL OL DL 27656., 34654., 37657. (Mindhárom 1484. április 9., Corvin adományok.) – Érdekeség, hogy ugyanezen a napon kelt két további adomány is Corvin János számára, s azokat már a következő, 497. fólióra másolták, ami közvetve arra lehet bizonyíték, hogy az előzőre már további más oklevél aligha kerülhetett. MNL OL DL 37655., 37658.
- 65 Első kötet, 130. fólió: MNL OL DL 15412. (1464. március 7.), 102987. (1464. december 8.), MNL OL DF 227681. (1464. július 4.), 279223. (1464. június 21.)
- 66 A királyi könyvbe másolást igazoló jegyzetekkel ránk maradt oklevelek áttekintése alapján világos, hogy zömük az arisztokraták, várbirtokos nemesek és városok köréből került ki. Ha kisebb birtokosok adományain tűnik fel, rendre igazolható, hogy azok valamiféle udvari/királyi szolgálatban is álltak és/vagy valamely mágnáscsalád szolgálatába szegődtek.

Ezek a következők: a Mátyás-kortárs, majd utód II. Ulászló cseh királyi könyve fennmaradt, így okkal használható összehasonlítás gyanánt. Valamivel későbbi, de részben legalább a hazai gyakorlatot tükrözi I. Ferdinánd királyi könyvei közül az első. Harmadikként kevéssel Mátyásét megelőzőként II. (Habsburg) Albert (Magyarországon I. Albert) császári könyve kínálgatik e feladatra. További két „külsős” kontrollként érdemes kitekinteni az erdélyi fejedelmek, ma már több kiadásban is elérhető fejedelmi könyveire, illetve a lengyel királyi kancellária részben hasonló gyakorlatára.

A magyar királyként, e néven másodikként, 1490-ben trónra lépő Ulászló csehországi uralkodása Podjebrád György 1471. évi halálát követően vette kezdetét. Ennek időszakából az 1498–1502 közötti esztendő, természetesen kizárólag cseh érdekeltségű királyi könyve maradt korunkra. A több mint százhusz éve publikált forrás a magyar szakirodalom figyelmét ez idáig csekély mértékben keltette fel,⁶⁷ holott kormányzat- és kancelláriatörténeti kutatásokhoz párhuzamként jól használható. Nos, a számokra tekintve következőképp állunk: az 1498 és 1502 közti négy esztendőből 282 fólió maradt az utókorra, azokon pedig összesen 490 bejegyzés/szövegmásolat olvasható.⁶⁸ Ezerint oldalanként kevesebb mint egy, összességében fóliónként bő másfél, legfeljebb két oklevél bejegyzésére került sor, melyek többsége teljes szövegű, a regeszta formájúak aránya alacsony.

Ha a Mohács után induló, a Habsburg-adminisztráció által vezetett magyar királyi könyvek felé fordítjuk figyelmünket, hasonló képet látunk. I. Ferdinánd 1527–1540 között vezetett első királyi könyvének terjedelme 405 oldal, melyeken összesen 700 bejegyzés/másolat kapott helyett.⁶⁹ Itt az arányszám oldalanként 1,7, míg fóliónként 3,4 oklevél. Kevéssel magasabb szám, mint Mátyás és Ulászló esetében, de még így sem túl nagy az eltérés.

Harmadik példánk II. Albert német-római császár 1438/1439-ben vezetett császári könyve. Ebben 72 fólión (azaz 144 oldalon) sorakozik 413 bejegyzés, ami 2,8/oldal, az eddig megismertektől némileg magasabb átlagot jelent.⁷⁰ Nem feledhető ugyanakkor, hogy itt csupán két esztendő iratanyagáról van szó, mégpedig a trónra lépését követő két esztendőről – amelyek éppen Mátyás 1464. évi koronázását követően is „túlreprezentáltak” voltak –, így a nagyobb átlag részben ebből is következhet.

E három közelkorú királyi könyv áttekintése után nem tanulságok nélkül való a 16. századi erdélyi fejedelmi könyvekre való kitekintés sem. Időben ugyan évszázadnyi a távolság Mátyás korához képest, ám az erdélyi fejedelmi udvar kancelláriája számos középkori elemet vitt tovább akár a 17. század elejéig is, így az összehasonlítás nem gyengíti a fentebbi arányokat. Báthory Zsigmond 1582–1602 közötti királyi (fejedelmi) köny-

67 Az utóbbi évtizedekben egyedül Neumann Tibor kancelláriatörténeti munkájában bukkant fel. Neumann: Királyi aláírás és pecséthasználat, 34.

68 Josef Teige: Registra krále Vladislava II. z let 1498–1502. *Archiv Český* 18 (1900) 1–289.

69 MNL OL A 57. Magyar Kancellária Levéltár. Királyi Könyvek. I. Online: https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/view/hu_mml_ol_a057_01_0001/?pg=0&bbox=76%2C-2033%2C2932%2C33. (Legutóbbi megtekintés: 2023. július 2.)

70 *Das Reichregister König Albrechts II.* Bearb. Heinrich Koller. Wien, 1955. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv. Ergänzungsband 5) 24–262. A teljes szövegű és rövid, kivonatos bejegyzések aránya itt nagyjából 60, illetve 40%-os.

veinek kiadása alapján világos, hogy ekkor a teljes szövegű királyi könyvbéli másolatok voltak a meghatározók, mintsem a rövidebb bejegyzések. Esetünkben, ha – a kötet bevezetőjében olykor felcserélt „levél” és „oldal” számadatokat – jelen sorok írója jól összegezte, akkor 2463 oldalon mindösszesen 2055 fejedelmi oklevél szövege olvasható, ami bizonyítéka annak, hogy oldalanként kevesebb mint egy szöveggel érdemes számolnunk.⁷¹

Krakkóban, a lengyel királyi kancelláriában is vezettek a magyar királyi könyvekhez hasonló köteteket. Az 1447 és 1794 közötti esztendőkből korunkra maradt, úgynevezett „Libri Inscriptionum” sorozat kötetei sok tekintetben mutatnak hasonlóságot a hazai gyakorlattal. Szerződések, adományok adják a bemásolt iratanyag zömét, melyek – a levéltár tájékoztatója nyomán legalábbis – körülbelül felerészben képviselik az egykor kibocsátott iratmennyiséget. Az áttekintett (14. számú) kötet tanúsága szerint az előző, erdélyi példa ismétlődését láthatjuk: oldalanként egy vagy kevesebb, tehát főlíoniént legfeljebb három szöveggel találkozunk.⁷²

E fenti áttekintés nyomán bátrabban mondható ki, hogy a késő középkori királyi könyvekben szereplő bejegyzések átlagos oldalankénti száma régiókban 1 és 2,5 között mozgott, s talán a kisebb számok lehettek a meghatározók. Mindezen számadatok ismeretében tehetünk kísérletet arra, hogy hozzávetőleges becsléssel éljünk Mátyás királyi könyveit és az azokba bemásolt oklevelek számát és fennmaradási arányukat illetően. Emlékezzünk: korábban azt láttuk, hogy Mátyás két királyi könyvében összesen 1280, bejegyzésekkel/szövegekkel telített oldallal számoltunk. Most ezt kell összevetnünk az egy oldalra jutó szövegaránnyal. Mivel az óvatosság indokolt egy efféle gondolatkísérlet esetében, így talán az Olvasó számára is elfogadható, ha oldalanként legfeljebb másfél kivonattal vagy szöveggel számolunk.⁷³ Ebben az esetben a számítás szerint a mátyási királyi könyvekbe eredetileg csaknem kétezer (pontosan: 1926) oklevél kerülhetett be 1464 márciusa és 1490 áprilisa között. Hangsúlyozni kell, hogy ez a vélelmezhető legkisebb darabszám, ennél több, akár bő két és fél ezer irat sem tűnik irreális becslésnek. Ha ezt a két királyi könyvre bontjuk, az alábbi eredményt kapjuk: az 1464 és 1486 tavasza közötti időre legkevesebb 1660 körüli bejegyzéssel számolhatunk, míg a második esetében ez alig lehet több két és fél száznál.

Ezek a számok ugyanakkor csak továbbiakkal összehasonlítva kapnak értelmet. Ha feltételezésünk szerint kétezer körüli királyi oklevelet adott ki a kancellária regisztrációs

71 *Báthory Zsigmond királyi könyvei 1582–1602*. Mutatókkal, jegyzetekkel regesztákban közlésezi Fejér Tamás – Rácz Etelka – Szász Anikó. Kolozsvár, 2005. (Erdélyi Történelmi Adatok VII/3) 14–17. Az erdélyi királyi könyvekre bővebben lásd Fejér Tamás: 16. századi erdélyi királyi könyv-töredékek és elveszett királyi könyvek. In: *Peregrináció és erudíció. Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére*. Szerk. Bogdándi Zsolt – Lupescu Makó Mária. Kolozsvár, 2020. 121–125.

72 http://www.agad.gov.pl/inwentarze/Metr_Korx.xml#series2. (legutóbbi megtekintés: 2023. július 2.) E helyütt is megköszönöm Neumann Tibornak, amiért e forráscsoportra felhívta a figyelmemet.

73 Ezt az óvatosságot indokolja, hogy Mikó Gábor egyik legújabb írásában azt vizsgálva, vajon a középkori magyar királyi könyvekben kizárólag kivonatos formában vagy teljes szövegekkel vegyesen jegyezték-e be az iratokat, az utóbbi „kevert” szövegek létét igazolta, s eredményei szerint a meghatározóbb a kivonatos forma volt. Mikó Gábor: A királyi könyvek vezetésének gyakorlata a késő középkori Magyar Királyságban. *Acta Historica* 147 (2022) 88–90. Az azóta megjelent kéziratot még publikálása előtt, e dolgozat összeállítása folyamán, a Szerző lekötőlemez szíveségéből használhattam, amit e helyütt is megköszönök.

jegyzettel a hátoldalán, feltétlenül érdemes rögzíteni: vajon korunkra ezekből mennyi maradt fenn? E dolgozat szerzője évek óta, amikor ilyenre bukkan, feljegyzi a Mátyás nevében kibocsátott regisztrációs jegyzettel ellátott okleveleket, így egy viszonylag magas – ám bizonyára nem hiánytalan – feldolgozottságú adattár áll rendelkezésére. Eszerint az első mátyási királyi kötetből ma 264 darab jegyzetes oklevél ismert, míg a másodikból mindössze 14. Utóbbi esetében, miután az 1488–1489-es esztendőkből eredeti formában fennmaradt királyi okleveleknek teljességre törekvő áttekintése már megtörtént, sok új tétel felbukkanásával aligha érdemes számolnunk, legfeljebb ma még kevésbé kutatott külhoni levéltárakban, de ezek a mostani nagyságrendi arányokat, legalábbis az eddigi tapasztalat ezt mutatja, nem fogják érdemben megváltoztatni.⁷⁴ Erre talán néhány nagyobb családi levéltár – alig-alig feltételezhető – felbukkanása lenne képes.

Lássuk tehát, mit mondhatunk a fentiek alapján. Az első kötetben csaknem 1700 egykor volt bejegyzéssel számolhatunk legkevesebb 264 korunkra maradt jegyzettel, utóbbi szám esetleges csekély emelkedésével is kalkulálva. Így tehát a fennmaradási arány ezen okleveleknél 16–18%-nak tekinthető. A második királyi könyv esetében ez az arány még rosszabb, alig haladja meg az 5%-ot. A számokat ráadásul hitelesnek tekinthetjük, hiszen a fóliószámok és a fennmaradási arány aligha lehet csalóka, ugyanakkor lehet érvünk amellet is, hogy ez a fennmaradási arány nem vagy nem tökéletesen tükrözi az egykori valóságot. Gondolhatunk ugyanis arra, hogy a királyi könyvbéli regisztrációval ellátott okleveleink zöme adománylevél és privilégium. Előbbiek pedig abban a pillanatban, amikor a kedvezményezett elnyerte adományáról a végleges jogbiztosítónak számító, királyi kettőspecséttel ellátott privilégiumot, elvileg el is veszítették jelentőségüket. Létezett nem kis számban olyan adománylevél is, amely végül nem jutott el a végleges birtokátvételig és a privilégium kiadásáig, így ezek jelentősége is idővel csökkent. Ennélfogva megőrzésükhöz különösebb érdeke nem fűződött a birtokosnak, hiszen az eredménytelen adomány nem jelentett semmit, az elnyert privilégium pedig „mindent vitt” egy esetleges jogi eljárás, per során, azaz nagy fokú hiányuk talán ennek (is) köszönhető.⁷⁵ E feltevés kontrolljaként adódik a korunkra maradt privilégiumok vizsgálata, melyek adattári kiadásával a korszakból már rendelkezünk. Eszerint az 1464 és 1486 közti esztendőkből 193, míg 1486-tól Mátyás haláláig 18 kettőspecsétes privilégium ismert,⁷⁶ amely arányok éppen a fentebb elmondottakhoz igazodnak, így e szempontból sem indokolt eltérnünk a királyi könyvek fóliószámai által adott értékektől. Ezek szerint tehát kimondhatónak tűnik: az 1464 és 1490 között a Mátyás királyi könyveiben regisztrált, egykor létezett oklevelek 5–20%-a maradt korunkra. Ezt a megállapítást két további szemponttal érdemes kiegészíteni, hogy az összkép realisabb legyen.

74 Jó példa lehet e kései, 1480-as évekre a Bécsi Városi Levéltár esete. Hála a „Monasterium” digitalizációs programnak (elérhetősége 2023. július 2-án: <https://www.monasterium.net/mom/home>), az itt őrzött Mátyás-oklevelek ma már jó minőségű képekkel elérhetők, ám ezek a városnak szóló parancslevelek – legalábbis többségükben –, következésképpen regisztrációs jegyzetet nem is érdemes rajtuk keresni.

75 Fontos megjegyezni, hogy az adománylevelek jelentős részét nem regisztrálták.

76 Arch. 1458–1526. I. 167–272. A kötet megjelenése óta előkerült további három méltóságsorra lásd <https://tti.abtk.hu/181-archontologia-kiegészites/3123-archontologia-kiegészitesek-javitasok-2.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2023. július 2.)

Egyfelől a magyarországi középkori forrásanyag ismeretében nem feledkezhetünk meg arról, hogy a fennmaradt oklevelek földrajzi megoszlása roppant eltérő, az előbbi szám egy mindent összemósó „országos átlag” csupán. A királyság északi vagy nyugati vidékein nagyobb arányban maradtak meg jelentősebb családi levéltárak (legyen elég csupán utalni illusztrációképpen a Batthyány, az Esterházy vagy éppen az Erdődy levéltárra), míg a királyság más régióiban merőben más a helyzet. Ennélfogva akadnak vidékek, ahol a fennmaradási arány sokkal nagyobb lehet, mint húsz százalék, s természetesen ennek tökéletes ellentétére is találhatunk példát.

Legalább ilyen fontos a másik szempont, mégpedig az időbeli megoszlás. A korunkra maradt, királyi könyvben regisztrált oklevelek kétharmada ugyanis 1470 előttről, különösen pedig az 1464–1465-ös esztendőkből ismert. Az ok világos: ekkor zajlott a Mátyás koronázása és kettőspecséjtjének elkészülte után a korábbi adományok dömpingszerű átírása, így nincs okunk meglepődni azon, miért lett az időrendi megoszlás ilyen „fejnehéz”. Emiatt tehát sem térbeli, sem időbeli szempontból nem tekinthetők a fenti szám adatok igazi, országos mértéket jelentő átlagnak. Nos, akkor mire is használhatóak egyáltalán?

Arra, hogy mégoly bizonytalan becsléseket tehessünk az 1526 előtti teljes magyar írásos hagyaték fennmaradási mértékét illetően, bizonyosan nem, hiszen a királyi adománylevelek és privilégiumok sajátos forráscsoportot alkotnak. A középkori nemesi családok és intézmények ezeket tartották a legnagyobb becsben, így pusztulási arányuk – a magyar történelem közismert „viharait” természetesen itt most nem tekintve, mert azok minden forrást egyaránt értek – alighanem a kisebbek közé tehető. Perhalasztások, vizsgálati parancsok, misszilisek alkalmasint hamarabb veszítették el értéküket a középkor emberénél, így azok megőrzésére vélhetően még kevesebb figyelmet szenteltek. Ebből eredően a regisztrált oklevelek csoportjának fennmaradási arányai jobbak lehetnek, mint más forrástípusoké, ezt nem szabad felednünk. Arra sem elegendők a fenti eredmények, hogy általában, bármiféle uralkodói pecséttel megerősített oklevelek fennmaradási mértékéről érdemleges számokkal szolgálhassunk. Lényegében semmi többre nem alkalmasak a fentebbiek, mint az egykor létezett, királyi könyvben regisztrált oklevelek fennmaradásának bemutatására. Erre viszont a korábban véltnél nagyobb hatásfokkal. Ámbátor, ha középkori forrásanyagunk sajátosságait figyelembe vesszük, mindez nem is kevés. Végre kezünkben van egy – kétségtelen, nem túl nagyszámú – késő középkori forráscsoport, melynek fennmaradási mértékéről aktuális érzéseink/lelkiállapotunk, szakmai-módszertani meggyőződésünk befolyása nélkül, a korábbiaknál pontosabban nyilatkozhatunk. A munkája során a forráshelyzetből fakadó kényszerűségből oly sokszor a „ha” és „véltetően” szavakat leírni kényszerülő középkorkutatónak alighanem ez igazán örömteli pillanat.

CONTENTS

STUDIES

Richárd Horváth <i>The Royal Books of King Matthias. (On the Amount of Lost Medieval Sources)</i>	335
Miklós Fóti <i>Identification of the Person and Career of Ali, sancakbeyi of Segedin and the Development of his Fiefdom (1567–1595)</i>	353
Gábor Kálmán <i>Border Protection, Finances, Protestantism. The Dispute between the Inner Austrian and Hungarian Estates, 1606–1610</i>	367
Géza Pálffy <i>Liberation or Occupation? Military, Financial and Civil Administration in Recaptured Hungary during the Great Turkish War, 1683–1699</i>	393
Angelika Orgona <i>The Invisible Woman. Marriages of Kata Salgai</i>	417
Kornél Nagy <i>“The Plan Failed”. Candidacy of Michál Minas Theodorowicz as an Armenian Uniate (Catholic) Bishop in Transylvania (1731–1742)</i>	441
Ferenc Tóth <i>“... he has proven his courage, skills and experience countless times...” The Circumstances of the Appointment of a Hungarian Count as Marshal of France</i>	463
Gábor Demeter <i>The Differentiation of the Agrarian Society Based on a Quantitative Analysis of 18th Century Settlement Censuses (1720–1796)</i>	485
Veronika Eszik <i>Reactions to the Intrusion of the Modernising State into the Rural Space. On the Croation Peasant Movements of 1883 from a Different Perspective</i>	521
Heléna Huhák <i>Camp Diaries. Everyday Life of Hungarian Jewish Deportees in Concentration and Forced Labour Camps (1944–1945)</i>	545
András Fejérdy <i>Intransigent Anti-Communism and/or Pragmatic Diplomacy? The Eastern Politics of Pope Pius XII between World War and Cold War</i>	567
Ákos Bartha <i>A Restless Homo Politicus: the Career of István Szüts (1900–1973)</i>	591

E számunk szerzői

Bartha Ákos, tudományos munkatárs, HUN-REN BTK TTI, Horthy-korszak osztály ● Demeter Gábor, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Délkelet-Európa története osztály ● Eszik Veronika, tudományos munkatárs, HUN-REN BTK TTI, Újkori osztály ● Fejérdy András, igazgatóhelyettes, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Egyháztörténeti osztály ● Fóti Miklós tudományos segédmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Turkológiai osztály ● Horváth Richárd, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Középkori osztály ● Huhák Heléna, tudományos munkatárs, HUN-REN BTK TTI, Jelenkortörténeti osztály ● Kármán Gábor, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Kora újkori osztály ● Nagy Kornél, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Kora újkori osztály ● Orgona Angelika, történész-főmuzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum ● Pálffy Géza, tudományos tanácsadó, HUN-REN BTK TTI, Kora újkori osztály, MTA-BTK „Lendület” Szent Korona kutatócsoport-vezető ● Tóth Ferenc, tudományos tanácsadó, HUN-REN BTK TTI, Kora újkori osztály

(HUN-REN BTK TTI = Magyar Kutatási Hálózat [Hungarian Research Network] Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erzsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

